

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Mobbningsbegreppets innebörd och definition

– En fall och litteraturstudie utifrån hur två olika skolor arbetar med mobbning

Marie Creutzer Hagman och Sandra Olsson

LAU 350
Handledare: Bo Andersson
Rapport nummer: HT06-2611-074

Abstract

Examinationsnivå:	Lärarexamen 140 poäng
Titel:	Mobbningsbegreppet innebörd och definition
Författare:	Marie Creutzer Hagman och Sandra Olsson
Termin och år:	HT 06
Institution:	Institutionen för pedagogik och didaktik
Handledare:	Bo Andersson
Rapportnummer:	HT06-2611-074
Nyckelord:	<u>Antimobbningsplan, mobbning, konventioner, kränkning</u>

Syfte	Syftet med undersökningen är att studera innebörden och dels undersöka definitionen av mobbning. Vi vill också visa hur två olika skolor arbetar med vår fiktiva mobbningssituation och med mobbningssituationer i övrigt. Vi vill även genom vårt arbete visa hur forskningen ser ut på både nationell och internationell basis.
Huvudfråga	Vår huvudfråga i arbetet blir vad mobbning egentligen betyder.
Metod och material	Vi har valt att göra en kvalitativ komparativ semi-strukturerad studie. Detta innebär att den mängd data vi samlat in genom intervjuer och skolornas antimobbningsplaner är begränsad till just de två utvalda skolorna. Vår avsikt är inte att generalisera utan vi vill försöka ge en bild av arbetssättet på dessa två skolor.
Resultat	Vårt resultat blev att mobbningsbegreppet har många olika definitioner. Den som förekommer i de flesta fall när man diskuterar mobbning är Dan Olweus definition. Vi har i vår undersökning sett att Sverige ligger långt fram vad gäller forskning om mobbning. De skolor vi har undersökt har väl fungerande antimobbningsplaner även om de ser väldigt olika ut.
Betydelse för läraryrket	I dagsläget innehåller lärarutbildningen lite eller ingen utbildning inom detta område vilket är något som alla blivande lärare behöver då vi eventuellt kommer att uppleva mobbning någon gång under vår yrkesverksamma tid som lärare. När det sker är det viktigt att veta vad mobbning är och hur man kan arbeta med problemet.

Innehåll

1. Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Begreppsförklaring.....	5
1.4 Sammanfattning.....	6
2. Litteraturgenomgång	8
2.1 Mänskliga rättigheter och barnkonventionen.....	8
2.2 Barnkonventionen i Lpo 94.....	9
2.3 En historisk tillbakablick.....	10
2.4 Nationell och internationell forskning.....	11
2.5 Forskningen i ett internationellt perspektiv.....	13
2.6 Vad är mobbning?.....	13
2.7 Styrdokument och lagar.....	16
2.8 Nationella utvärderingen om kränkningar i skolan.....	18
3. Metod	19
3.1 Pilotintervju.....	19
3.2 Intervjuer.....	19
3.3 Urval.....	20
3.4 Etik.....	21
3.5 Presentation av skolorna.....	21
3.6 Genomförande.....	21
3.7 Validitet och reliabilitet.....	22
4. Resultat	23
4.1 Intervjurespondenternas definition av mobbning.....	23
4.2 Skillnader och likheter mellan skolornas antimobbningsplaner.....	24
4.3 Likheter och skillnader på de båda skolornas arbetssätt med mobbning utifrån våra intervjuer med intervjufrågor.....	26
4.4 Skolornas handlande utifrån fallbeskrivningen.....	27
4.5 Sammanfattning av resultat.....	27
5. Diskussion	29
5.1 Mobbningsbegreppet.....	29
5.2 Antimobbningsplanerna.....	30
5.3 Intervjusvar och fiktivt mobbningsfall.....	31
5.3.1 Intervjuerna.....	31
5.3.2 Diskussion om vårt fiktiva mobbningsfall.....	32
5.4 Sammanfattning av diskussion.....	33
5.5 Förslag på fortsatt forskning.....	34
6. Referenser	35
7. Bilagor	37-38

1. Bakgrund

Under hösten 2006 har vi i tidningarna kunnat läsa mycket om mobbning. I Aftonbladet har haft en artikelserie som tar upp ämnet. Vi har kunnat läsa om barn som varje dag går till skolan med ångest, magont, huvudvärk osv. Dessa elever mår inte bara dåligt fysiskt utan också psykiskt. Att behöva utstå hugg, slag, tråkningar, hot och trakasserier tillhör deras vardag. I artikelserien har vi inte enbart kunnat läsa intervjuer utan även några elevers dagböcker under en vecka i skolan. Det är ingen rolig läsning men, det är tyvärr inget nytt. (Bryr du dig, en artikelserie om mobbning, bilaga i lärarnas tidning hösten 2006) Mobbning har funnits länge inom skolans verksamhet men man har inte kallat det mobbning förrän på 1980-talet. I GT har vi under sensommaren och hösten också kunnat följa Anton och hans mammas kamp mot den mobbning som Anton utsattes för i skolan. I Antons fall slutade det med att han flyttade tillbaka till den ort han kom från innan han flyttade till den ort och skola han utsattes för mobbning i. I vissa av artiklarna och även i Antons fall nekade skolorna till att det förekommer eller har förekommit mobbning på skolorna. (www.expressen.se 2006-10-13 2006-10-20)

I början av april 2006 trädde en ny skollag i kraft där det står att ingen diskriminering eller kränkning får förekomma i skolan. Detta innebär att mobbning strider mot lagen. Det gäller i alla verksamheter så som förskoleverksamhet, grund- och gymnasieskolan, skolbarnomsorgen samt den kommunala vuxenutbildningen. Eleverna beräknas på detta sätt få ett bra skydd mot all kränkande behandling. Om skolan inte anses hantera mobbningssituationen på ett bra sätt så att mobbningen upphör, kan den mobbade stämna kommunen och ett skadestånd kan dömas att betalas ut.

Mobbning är ett svårt och stort begrepp som alla aktiva lärare, med största sannolikhet, kommer att stöta på någon gång under sitt yrkesliv. Att läraren besitter en relevant kunskap om mobbning är då att föredra. I den lärarutbildning som vi snart fullbordat finns ingen eller ytterst lite utbildning om mobbning och konflikthantering och därför ville vi fördjupa oss i ämnet.

Vi har under vår utbildning fått intrycket att både Skolans värdegrund och Lpo – 94 grundar sig i såväl mänskliga rättigheter som barnkonventionen. Dessa båda konventioner innehåller mycket om förtyck och kränkande behandling och om hur vi skall vara mot varandra. Där står också om vilket ansvar skolan har i mobbningssituationer (Lärarens handbok, 2002: passim).

Vi har valt att använda oss av två olika skolor i vår undersökning för att vi på ett enkelt och bra sätt skall kunna jämföra dessa på ett djupare plan. Vi vill inte på något sätt säga att den ena skolan är bättre än den andra utan endast visa på vilka likheter och skillnader som finns dem emellan. Den skola som vi har valt att kalla skola 1 är en av våra vfu-skolor. Den författare som haft sin vfu där har varit i samma hemvist i ca 2 år. Skolan som vi har valt att kalla skola 2 ligger på en helt annan ort än skola 1. Valet av skola 2 grundar sig på att en av författarna ursprungligen kommer från denna ort och har kontakter där. Det ska tilläggas att alla bilagor såsom mobbningsplaner och inspelade intervjuer finns att tillgå från de olika författarna. Dokumentet blev för stort med alla planer och utskrivna intervjuer.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att studera innebörden samt definitionen av mobbning. Vi vill också se hur två olika skolor arbetar med vår fiktiva mobbningsituation och med mobbningsituationer i övrigt. Utifrån vår litteraturstudie vill vi även redogöra för hur forskningen runt mobbning ser ut nationellt och internationellt.

Våra frågeställningar är:

- Vad innebär mobbningsbegreppet?
- Hur har mobbningsbegreppet definierats?
- Vilka skillnader/likheter finns i skolornas antimobbingsplaner?
- Vilka likheter/skillnader ser vi i de olika skolornas sätt att arbeta vid en mobbningsituation?

1.3 Begreppsförklaring

Mobbning

När det gäller begreppet mobbing finns det olika definitioner att läsa om i litteraturen. De flesta är väldigt lika varandra. Vi skall ändå ta upp några definitioner.

Själva ordet mobbning kommer ifrån engelskans ord för kamrattryck, mobb. Engelskans form kommer ursprungligen från latinets ”mobile vulgus” som betyder ”den lätttrorda hopen”. (Isaksson, 1997)

Dan Olweus anser att mobbning är *när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig.* (Olweus, 1999)

Marie Bliding bedömer att den officiella definitionen av mobbning ”grundas i ett perspektiv där mobbing beskrivs som aggressiva handlingar som några individer utför mot andra”. (Bliding, 2002:205)

Zelma Fors har en lite annorlunda definition, nämligen:

”I mobbningen har plågaren mer makt än offret och plågaren har kontroll över offret. I mobbningen förekommer negativa handlingar från plågaren mot offret i avsikt att skada offret. Dessutom förekommer de negativa handlingarna upprepade gånger och över en längre tid.”
(Fors, 1995:1)

Enligt Svenska Akademiens ordlista är mobbning ”utesluta ur kamratkretsen o. illa behandla, förtrycka”. (2002)

När man talar om mobbning och kränkningar är detta ett vitt och stort begrepp. Begreppet i sig rymmer många olika tolkningar om vad mobbning och kränkningar innebär. Vi skall nedan förklara några av de företeelser som kan ingå.

Kränkande behandling

I svenska akademins ordlista betyder "kränka" att förolämpa, våldföra sig på, bryta mot m m. Innebörden i ordet är ett vitt begrepp då begreppet omfattar både verbala och fysiska handlingar riktade både mot personer och mot principer. I "*Värdegrunden 5*" (red. Andersson, 2003) jämför författaren kränkande behandling med mobbningsbegreppet. Författarna påpekar också att kränkande handlingar även kan vara främlingsfientliga handlingar, sexuella trakasserier och grovt verbalt språk.

Exkludering och inkludering

Bliding framhåller att om man har gruppen i fokus och ser till sociala sammanhang, där en grupp existerar, handlar mobbing om att exkludera eller inkludera andra. Man exkluderar den/de man inte vill skall få vara i gruppen och samtidigt inkluderar man de som anses vara berättigade att vara där. Bliding avser att en uteslutning måste innebära en inneslutning. (Bliding, 2002; passim)

Förödmjukelse

Förödmjukelse är en form av mobbing och nedan förklarar vi utifrån filosofen Margalit vad detta kan innebära.

Enligt Margalit (1998) kan inte någon annan person än den som känner sig förödmjukad avgöra om den är förödmjukad eller inte. Margalit anser att förödmjukelse är allt beteende eller förhållande som får en person att känna sin självaktning skymfad. Margalit anser även att bara människor kan åstadkomma förödmjukelse även om detta inte var dennes avsikt. Förödmjukelse kan inte uppkomma utan människor, men det kan finnas förödmjukelse utan förödmjukare ifall förödmjukelsen inte var avsiktligt gjord av en människa.

Det finns två sätt att se på förödmjukelse. Det som Margalit förespråkar, är att det inte kan uppkomma utan någon människa, och de som tror på naturen. De som tror på naturen eller Gud menar att fulhet, ett handikapp eller ålderdom kan vara skäl till att känna sig förödmjukad men enligt författarens tolkning av förödmjukelse kan ingen annan än den som känner sig kränkt eller förödmjukad avgöra om så är fallet eller inte (Margalit, 1998; passim).

1.4 Sammanfattning

Samtliga begrepp återkommer i den litteratur vi studerat och de utgör en grund för hur vi tolkar begreppen. Mobbningsbegreppet har definierats av åtskilliga teoretiker och författare och en gemensam nämnare som vi funnit är att både Fors och Olweus är överens om att mobbing inte är en engångsföreteelse utan ska pågå under en viss tid för att klassas som mobbing och inte retningar. Fors och Bliding poängterar att mobbing utförs av en grupp mot någon annan, men Olweus anser även att mobbningen kan utföras av en enskild person.

När vi använder begreppet mobbning i vår rapport menar vi att någon eller några personer vid upprepade tillfällen blir kränkta eller fysiskt skadade av någon eller några personer. Vår definition av mobbning lutar sig på alla dessa tre teoretiker, och vi anser att det inte behöver vara en grupp av människor som mobbar någon utan det kan även förekomma mellan individer.

2. Litteraturgenomgång

I detta avsnitt kommer vi att börja med de mänskliga rättigheterna för att utifrån dessa gå vidare in på barnkonventionen, som är en förlängning och fördjupning av barnens rättigheter. Eftersom man kan utläsa i Skolans värdegrund och i Lpo 94 att dessa har liknande formuleringar som barnkonventionen kommer vi att jämföra dessa. Därefter kommer vi in på kränkande behandling samt mobbningsbegreppet och hur de används och hur vi använder det i den här studien.

2.1 Mänskliga rättigheter och barnkonventionen

Utifrån artikel 26 står det att de mänskliga rättigheterna innebär följande:

1. *"Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara kostnadsfri.*
2. *Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för fredens bevarande".* (www.regeringen.se/2006/12/12)

Efter att ha läst konventionen om mänskliga rättigheter kan man förstå varifrån konventionen om barnens rättigheter kommer ifrån. Den är en förlängning på de mänskliga rättigheterna och gäller alla barn på ett mycket djupare plan. Med barn menas alla som är under 18 år.

Barnkonventionen godtog FN:s generalförsamling 20 november 1989. Sverige godkände barnkonventionen redan år 1990 och var en av de första länderna i världen att skriva under den. Konventionen består av 41 sakartiklar.

Artiklarna 2, 3, 6 och 12 kallas för huvudprinciper och slår fast följande:

- *"Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller alla barn som befinner sig i ett land som ratificerat den.*
- *Artikel 3 anger att det är barnens bästa som ska komma i första rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet "barnets bästa" är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Vad som är barnets bästa avgörs i varje enskilt fall.*
- *Artikel 6 säger att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas. Artikeln handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.*

- *Artikel 12 handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.* (www.bo.se, 20061212)

1999 antog regeringen en motion som innebär att alla verksamma lärare skall få fortbildning om barnkonventionen. Och 2001 kom ett påpekande från dåvarande statsminister Göran Persson i en regeringsförklaring att "Barnen skall komma främst". Han hänvisade då till FN:s barnkonvention men då främst till artiklarna 19 och 31. Dessa behandlar barnens rätt till fritid, lek och rekreation och skydd mot våld och skador. Dessa båda artiklar påverkar skolans verksamhet inom förskola och skola. (Bartley, 2002: passim)

Man kan därmed säga att, även om det inte uttryckligt står i vårt styrdokument om barnens rättigheter kan, man indirekt se att det är ett viktigt dokument som styr över olika beslut när det gäller dessa styrdokument.

"Både läroplanerna och barnkonventionen ansluter sig till den humanistiska människosynen som innebär att människan har ett värde som inte får kränkas och att hon har möjlighet och frihet att utvecklas moraliskt, estetiskt och intellektuellt och därigenom förverkliga sin mänsklighet." (Bartley, 2002:32)

Både skolans värdegrund och barnkonventionen vilar på demokratiska grunder. I skolans värdegrund och uppdrag, under Grundläggande värden står det att

"Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, sam solidaritet med svaga och utsatta är de värden skolan skall förmedla." (Lärares handbok, 2002:9)

Läser man i barnkonventionens inledning står det att människors lika och oförtytterliga rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen.

I barnkonventionens artikel 2 står det att inget barn får diskrimineras och att alla barn är lika mycket värda. Det är nästan ordagrant det som står i skolans värdegrund.

Artikel 6 omfattar barnens hälsa. Detta gäller inte bara den fysiska hälsan utan också den psykiska och barnets rätt att utvecklas. Detta innefattar också andlig, moralisk, och social utveckling och att barnet förbereds inför framtiden.

Artikel 12 handlar om barnets rätt till självständighet och självbestämmande. Man kan säga att inga beslut som rör barnet får fattas om man inte först hört vad barnet anser. Man skall dock ha barnets ålder och mognad i åtanke. (Bartley 2002, www.bo.se 20061212)

2.2 Barnkonventionen i Lpo 94

Under kapitel 2 i Lpo 94 står det under mål:

”Skolan skall sträva efter att varje elev:

- *Respekterar andra människors egenvärde,*
- *tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor,”*
(Lärarens Handbok, sid. 13, 2002)

Under riktlinjer står det att alla i skolan skall

- *”medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den egna gruppen,*
- *i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor,*
- *aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och*
- *visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt”.*
(Lärarens Handbok, 2002:14)

Det står vidare att läraren skall

- *”uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling”*
(Lärarens Handbok, 2002:14)

Detta är bara några axplock ur Lpo 94 men om man läser igenom den märker man ganska snart att barnkonventionen har tagits i beaktande när den skrevs.

Utifrån denna bakgrund om mänskliga rättigheter och barnkonventionen kommer vi nu att redogöra för en historisk tillbakablick när det gäller mobbningsbegreppet som är en del av vår frågeställning.

2.3 En historisk tillbakablick

Syftet med detta kapitel är att ge läsaren en historisk tillbakablick. Eftersom det till största delen är Dan Olweus forskning som användes både förr och även i dagsläget känns det naturligt att nästan uteslutande använda oss av hans forskning i historiken.

Att man började observera att det förekom mobbing bland barn och unga berodde på att Paul-Peter Heinemann skrev en uppmärksammad artikel i Liberal Debatt 1969:2. I artikeln beskrev han apartheidfenomen och mobbningsbeteende. Därefter gav han 1972 ut boken ”Mobbing – gruppvåld bland barn och vuxna”. I boken angav han mobbing som gruppvåld, vilket även Anatol Pikas har som definition på mobbing - gruppvåld mot en person. Heinemann utgick från den etnologiska betydelsen att mobbing är en impulsiv börjad rörelse. Kort sagt kan sägas att det är alla mot en.

Eftersom denna förklaring länge levde kvar i skolorna kan det vara en förklaring till att en stor del av mobbningsfenomenet inte har upptäckts.

Den författare som används flitigast i dagsläget vad gäller mobbning är Dan Olweus. År 1973 utförde han en vetenskaplig undersökning av förekomsten av mobbning i skolorna. Samma år (1973) kom undersökningen ”Hackkycklingar och översittare” ut. I denna undersökning använde han sig av följande definition av mobbning eller hackkyckling:

”En pojke, som under ganska lång tid har blivit utsatt för andras aggression, dvs. att pojkar eller eventuellt flickor från den egna klassen eller kanske från andra klasser ofta bråkar eller slåss med eller retar och hånar honom”. (Fors,1993:3)

Den förklaringen skiljer sig från den nuvarande. Han använder sig också av tidsbegrepp för att man skall se allvaret i mobbningen. Graderingen han använder sig av är *oftare* och *ibland*, vilket enligt honom betyder flera gånger om dagen eller en gång i veckan.

På 1980-talet genomförde Olweus ännu en undersökning i skolorna. Undersökningen omfattade skolbarn i Sverige och Norge. Han använder sig inte längre av hackkyckling och översittare utan av mobboffer och mobbare. Han ändrar också definitionen av mobbning till

”När en eller flera individer, upprepade gånger och över tid, blir utsatta för negativa handlingar från eller flera individer.” (Fors, 1993:9)

I undersökningen märker han att det finns tecken på att mobbningen har ökat under 80-talet. Han ser en tendens att mobbningsantalet sjunker ju äldre eleverna blir. Flickorna mobbas mestadels av pojkar och pojkar mobbas nästan uteslutande av pojkar. Detta utesluter inte att det förekommer mobbning från flickornas sida. Skillnaden är att flickorna går till väga med ett mer utstuderat tillvägagångssätt. De flickorna använder sig istället av indirekta angrepp (exkludering, prat bakom ryggen osv.) medan pojkarna använder sig mer av direkta angrepp (slag, hot hotelser osv.)

Skillnaden mellan svenska och norska skolor var att i svenska skolor förekommer indirekt mobbning i större utsträckning än i norska skolor. Mobbningsfrekvensen var något större och av allvarigare art i svenska skolor. (Fors, 1993)

Det finns dock en väsentlig skillnad med mobbning idag mot förr. Det har hänt något med perspektivet på tiden. Enligt Björk (1999: passim) har mobbningen gått från en slumpmässigt utförd handling till att vara en långt utdragen process.

2.4 Nationell och internationell forskning

Mobbning är inte bara ett problem i Sverige utan ett globalt problem. I norden har det arbetats fram ett samarbete av Nordiskt skolsamarbete (NSS) för att motverka mobbning och våld i skolan. Frånbergs (2003: passim) rapport ligger till grund för att bland annat ge en bild av forskningsläget om mobbning i norden. När NSS gjorde sin

nordiska undersökning framkom det att det inte finns speciellt många avhandlingar inom området. Den forskare som återkommer är Olweus och enligt författaren är det han som har satt sin prägel på den nordiska mobbningsforskningen. Ett annat syfte med rapporten är att gemensamt inom Norden kartlägga strategier för att motverka mobbning. Frånberg anser att även om omfattande antimobbningsskampanjer har genomförts så är det svårt att se de långsiktiga effekterna av dessa. Vi har valt att inrikta oss på den svenska skolan eftersom det är det som rör vår undersökning, även om rapporten innefattar forskning om hela Norden.

I en rapport om läget i svenska skolor som Skolverket gjorde 1999 framkom det att nära 100 000 barn mår dåligt. Den största orsaken till ohälsa uppges vara just mobbning. Författaren ställer sig frågan om mobbningen har ökat eller om den ökade medvetenheten av problemet har påverkat olika forskares uppfattningar? Vissa forskare anser att det är just den ökade uppmärksamheten som gör att vi tror att mobbningen har ökat (Frånberg, 2003: passim).

Vad finns det då för forskning om mobbning? Enligt författaren kom inte forskningen igång på allvar förrän på 1980-talet och framförallt i Skandinavien. Själva begreppet mobbning är också väldigt skandinaviskt och har inte alls samma innebörd i andra länder. De mest framstående forskarna inom mobbning i Skandinavien är Dan Olweus, Anatol Pikas och Heinz Leymann. Det uttryck som först kom fram var skolmobbningen som Peter-Paul Heinemann grundade. Han var skolläkare och såg mycket som hände ute på skolgården. Anatol Pikas däremot tänkte mer på gruppvåldet och anser att mobbning är ett kommunikativt problem som går att komma till rätta med. Heinz Leymanns forskning rör mer vuxenmobbning och detta går vi inte in på eftersom det inte rör vår undersökning (Frånberg, 2003: passim).

I rapporten nämner Frånberg (2003: passim) olika förslag på forskningsstrategi och vad som egentligen ska åtgärdas för att minska mobbningen. Eftersom det råder delade meningar om varför mobbning uppkommer, så finns det inte ett svar på hur man ska åtgärda den. Författaren anser att i den forskning som finns är det mest steg-för-steg metoder som lyfts fram, men hon tycker sig se stora luckor i den och menar att kunskapen om mobbning är diffus.

I de nordiska länderna är definitionen av mobbing olika. I Finland och Norge betyder mobbning ungefär samma sak, att mobbning är negativa handlingar mot en enskild person upprepade gånger, d.v.s. om det rör sig om systematisk förföljelse. Trakasserier och social exklusion är begrepp som återkommer i begreppet mobbning.

I Sverige diskuteras det mer om kränkande behandling som är ett bredare begrepp än mobbningsbegreppet. Med kränkande behandling anser författaren att det innefattar mer de grundläggande värden som skolan ska förmedla. Några av dessa kan vara människors lika värde, jämställdhet mellan de olika könen, individens integritet samt frihet. Den största skillnaden mellan begreppen mobbning och kränkande handling är att om det ska klassas som mobbning ska det handla om negativa handlingar över en viss tid och med kränkande behandling räcker det med att personen känner sig utsatt av ex, sexistiska ord eller andra påhopp vid ett enstaka tillfälle skriver Gunilla Frånberg (2003: passim).

I den svenska skolan har styrdokumentet förankring i barnkonventionen och i konventionen om de mänskliga rättigheterna. Alla verksamheter inom skolan ska vila på den demokratiska grund som utarbetats med de grundläggande demokratiska värderingar som finns. Alla som arbetar inom skolan ska arbeta aktivt med att motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden.

Riksdagen i Sverige har gjort ändringar i lagstiftningen och tydliggjort rektorns ansvar i skolan. I läroplanen finns även ett krav på att varje skola ska ha ett handlingsprogram för att förebygga mobbning och kränkande behandling. Det senare är nu dagens mobbningsplan eller lika-behandlingsplan. (Frånberg, 2003: passim).

2.5 Forskningen i ett internationellt perspektiv

Det förekommer mycket forskning om mobbning i Europa men det är ändå forskningen i de skandinaviska länderna som tillgången är störst.

Dan Olweus är den forskare som har skrivit flest rapporter och liknande om mobbning. Han har varit flitig i sin forskning och många internationella rapporter verkar nästan vara rena plagiat av hans forskning. (Björk 1999: passim)

När det gäller mobbning inom skolan verkar Pikas vara den forskare som används, men bilden av mobbning kompletteras av forskare som t.ex. Sharp och Smith. Dessa forskare kommer från England. (Björk 1999: passim)

De länder i världen som ligger långt framme i forskningen av mobbning är USA, Japan och Australien. Den japanska forskningen fokuserar mycket på det sociala medan den amerikanska forskningen fokuserar på hanteringen av förekomsten av mobbning, hur man hanterar den och miljön som eleverna befinner sig i. (Björk 1999: passim)

2.6 Vad är mobbning?

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för tre olika forskares tankar kring mobbning och hur man till viss grad kan arbeta med mobbning.

I sin bok ”Mobbning bland barn och ungdomar” (1999) diskuterar Olweus om det finns två olika typer av mobbning. Han anser att det finns:

Direkt mobbning – som består av fysiskt våld. Slag, sparkar, okvädningsord, hotelser och förolämpande och sarkastiska kommentarer.

Indirekt mobbning - som består av att någon pratar illa om någon bakom ryggen, man blir utfrusen, att inte få vara med i olika konstellationer eller att någon hindrar någon från att få vänner och kamrater.

Han anser också att om någon ständigt blir retad även om denne visar ett obehag, så är mobbning. Han skriver också följande:

”Det är inte heller mobbning när två personer med ungefär samma fysiska eller psykiska styrka slåss eller bråkar.”
(Olweus,1999:9)

Olweus delar även in de mobbade i två kategorier. Den passiva eller undergivna och den provocerande.

Den passiva kan man känna igen på att den personen är lite ängslig och osäker. De vågar alltså inte ”slå tillbaka” mot mobbaren. De vågar heller inte säga till någon vuxen.

Den provocerande känner man igen på att de ofta försöker ge igen, är rastlösa, klumpiga, omogna, allmänt besvärliga, inte särskilt omtyckta av vuxna och kan själva mobba svagare elever. Han anser också att om dessa barn befinner sig i en större klass kan hela klassen börja mobba denna elev.

Han diskuterar vidare att man kan känna igen en mobbare på följande sätt:

De har en mer positiv attityd mot våld, har ett behov att få sin vilja fram genom makt och hotelser. De pojkar som mobbar är oftast mer fysiskt starka än den de väljer ut som mobboffer. De har låg frustrationsnivå, klarar inte av regler, har ingen empati och uppträder ofta aggressivt mot vuxna. De är också manipulativa och klarar av att tala sig ur en situation.

Olweus metod för att förebygga mobbning och antisocialt beteende är en systematisk strategi för att motverka mobbning bland barn och ungdomar och för att göra skolan till en trygg och positiv lärandemiljö. Andra kännetecknen för Olweus program är att det bygger på forskningsbaserad kunskap och att det läggs stor vikt vid utvärderingar som kommer från programmet. Programmet finns både som system och individbaserat. Målet med programmet på lång sikt är att skapa en beredskap mot mobbning i skolan (Frånberg, 2003).

Zelma Fors (1993) diskuterar i sin bok om mobbning och trakasserier beror på obalans i maktförhållandena mellan den mobbade och den som mobbar. Hon lutar sig mot Mays teorier. May anser att:

”Makt är förmågan att framkalla och förhindra förändringar”
(Fors, 1993:33).

Fors anser att man i mobbningssituationer ser att den som mobbar har makten och kontrollen över den som mobbas. Hon delar in Mays maktrelationer på detta sätt: Exploaterande maktrelation, manipulerande maktrelation, konkurrerande maktrelation, beskyddande maktrelation och integrerande maktrelation.

I den exploaterande och i den manipulerande maktrelationen har den som mobbar kontroll över den mobbade.

I den exploaterande maktrelationen kan inte de mobbade göra något för att förändra sitt förhållande gentemot den som mobbar. Denna relation utgår från att det finns våld med.

I den manipulativa maktrelationen har dock den som mobbas en liten möjlighet till förändring. Det förekommer våld eller hot om våld dvs. att den som mobbas får utstå hot om att våld kommer att förekomma.

När man ser till den konkurrerande maktrelationen förstår man att positionen som mobbare växlar mellan de olika parterna. De växlar position med varandra. Detta kommer sig av att parterna tror att de kan använda sig av de bägge alternativen och därmed utgår ifrån att de kan förändra förhållandet parterna emellan. I maktrelationen finns både våld och positiva mönster mellan parterna

När man läser om den beskyddande maktrelationen utgår relationen från att den ene har omtanke om den andre. I detta förhållande kan de bägge parterna ändra sitt förhållande till den andre efter de behov de båda har. Detta förhållande kännetecknas av förtroende, omtanke, respekt och förståelse.

I den integrerade maktrelationen och i den beskyddande maktrelationen har behovet av att känna makt övergått till att bli en bekräftande påverkan.

Det är alltså möjligt att, utifrån dessa olika relationer, se vilken kategori den som mobbar befinner sig i.

Det finns många olika definitioner om vad mobbing är och enligt Pikas (1987) är mobbing gruppvåld. Med våld menar författaren både psykiskt och fysiskt våld som utövas av en grupp mot en enskild person.

Pikas tar i sin bok upp vad de högsta styrande organen i Sverige säger om mobbing. Författaren menar att ju mer massmedia tar upp mobbing så följer riksdagen efter och lägger motioner. I början av 70-talet blev Heinemanns böcker och artiklar uppmärksammade och väckte den första vågen hos massmedia, riksdag och allmänhet. En ny våg kom senare med Olweus och hans benämning av mobbing 1985 (Pikas, 1987). Idag 20 år senare har precis Aftonbladet haft en vecka fylld med artiklar om mobbing och kränkningar i sin tidning, vilket tyder på att ämnet fortfarande är i allra högsta grad aktuellt. I Pikas bok kan man läsa att när massmedia tar upp ämnet blir det oftast aktuellt även på riksdagsnivå.

Pikas har i ett av sina kapitel inriktat sig på samtalen med mobbarna. Han anser att det finns två typer av enskilda samtal som man kan föra med just mobbaren. Hans två olika metoder skiljer sig genom att den ena är en snabbvariant och den andra är en mera grundlig variant. Snabbvarianten kallar han för "Den suggestiva tillsägelsens metod" som han förkortar STm. Han definierar denna metod på följande sätt:

"Enskilda samtal som på ett suggestivt sätt förmedlar till mobbarna att det är nödvändigt att upphöra med mobbing" (Pikas, 1987:101).

Hans andra variant och den som han anser är mer en grundläggande variant kallar han för "Gemensamt bekymmer-metoden" som förkortas GBm. GBm definieras enligt Pikas genom två delmål:

"Först åstadkommer lärare-terapeuten en upplevelse av att han/hon och eleven är bekymrade över att mobbing äger rum i det konkreta fall de

talat om. Sedan finner eleven en handlingsväg till att hjälpa det f d offret vilket läraren stödjer utifrån” (Pikas, 1987:101).

Författaren påpekar att de båda varianterna förbereds lika och att de har likheter sinsemellan, men, om man ska använda dem kan man gärna skifta mellan de olika metoderna men inte blanda dem. Han menar att blandar man dem så blir det flummigt men om man skiftar mellan dem så behålls skärpan på problemet. GBm- metoden är säkrare men den tar längre tid. Kärnan i GBm-metoden är att eleven och läraren ser på det aktuella fallet och kommer fram till att det är ett gemensamt bekymmer. Det är viktigt hur läraren lägger fram samtalet med den som mobbar, för om eleven är i puberteten kan eleven lätt inta försvarsställning om samtalet inte utformas på rätt sätt. Detta även för att det kan vara mycket starka band emellan dem som mobbar.

Pikas har i sin bok skrivit en grovorientering när det gäller de olika varianterna och guidar lärare när de ska användas.

”STm används:

- När mobbing är av det lättaste slaget (och eleverna själva tar det lätt och oskyldigt)
- När eleverna är omogna (vanligen på lågstadiet)
- När mobbarnas samhörighet inte är stark
- När läraren har lättare att förmedla suggestiva tillsägelser än att skapa inlevelse – och tror sig lyckas med det (Pikas 1987:102)”.

”GBm används:

- När eleverna är mognare (högstadiet, mellanstadiet men bara undantagsfall på lågstadiet)
- När mobbingen är av det allvarligare slaget (och eleverna mycket väl vet att det är allvarligt)
- När mobbarna bildar ett gäng med så stark samhörighet att suggestion eller tillsägelse utifrån skulle förstärka samhörigheten dem emellan (Pikas, 1987:102)”.

Författaren påpekar stort att när han skriver ”mognare-omognare” eller ”allvarligare-lättare” betyder det hur sammansvetsat gänget är i ett aktuellt fall och det avgör du som lärare helt själv. Åter igen poängterar han att en eventuell skiftning mellan varianterna kan ske allt eftersom nya signaler eller situationer dyker upp.

2.7 Styrdokument och lagar

Brottsbalken

”Mobbning innebär ofta brottsliga handlingar som kan leda till åtal enligt brottsbalken. Misshandel, vållande till kroppsskada, olaga hot, olaga tvång och ärekränkning är några av de brottsrubriceringar som kan komma ifråga när mobbning polisanmäls.” (www.friends.se 061210)

Skollagen

”Den som verkar inom skolan ”ska aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden” står det i 1 kapitlets 2§. Rektorn har ett särskilt ansvar för verksamheten i skolan, vilket framgår av skollagens 2 kapitel 2§. Rektorns ansvar gäller inte bara undervisningen, utan även arbetsmiljön i skolan och kontakter med föräldrar”. (www.friends.se 061210)

Läroplanen

”Ingen ska i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas”. Så står det i läroplanen för grundskolan. Men inte nog med det. Läroplanen slår också fast att rektor har ett särskilt ansvar för ”skolans program för att motverka alla former av trakasserier och mobbning bland elever och anställda.” (www.friends.se 061210)

Barn och elevskyddslagen

”Enligt barn- och elevskyddslagen (2006:67) ska huvudmännen för de verksamheter som regleras i skollagen se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet. Planen skall syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling”. (www.friends.se 061210)

Arbetsmiljölagen

”Arbetsmiljölagen gäller även för skolan. Elever räknas som arbetstagare, skolledningen som arbetsgivare. Det betyder att elever, precis som vuxna i arbetslivet, har rätt till en trygg och säker arbetsmiljö. De regler som gäller kränkande särbehandling finns i särskilda föreskrifter från Arbetsmiljöverket (AFS 1993:17)”. (www.friends.se 061210)

2.8 Nationella utvärderingen om kränkningar i skolan

I rapporten *Kränkningar i skolan* (2003) ges en bild av hur barn och ungdomar i skolan upplever sig bli bemötta av sina lärare, jämnåriga och sin skola. Rapportens stora fokus ligger på elevernas uppfattning om hur de blir bemötta och om bemötandet är någon form av kränkande behandling. Rapporten är den enda nationella undersökning som har utförts i ämnet de senaste åren.

Undersökningen har gått ut på att elever i år 5, 8 och gymnasiets andra år har fått svara på en enkätundersökning. Enkäten om kränkande behandling har besvarats av 3386 elever i 148 skolor i 86 kommuner. De yngre eleverna fick handledning under sin enkätundersökning eftersom det ansågs vara för svårt att genomföra en undersökning med så unga elever. Undersökningen gällde enbart deras senaste skolår och inte hela deras skolgång.

Undersökningen handlade i första hand om olika typer av kränkande behandling i svenska skolor och studien är inriktad på att efterfråga vad eleverna själva har/inte har varit med om.

Rapporten visade att över en fjärdedel av alla elever inom skolväsendet har blivit kränkta vid upprepade tillfällen det senaste året. När eleverna fick en direkt fråga om de blivit mobbade svarade 3 % att det hänt ett flertal gånger eller ofta under året. Det vanligast förekommande var verbala kränkningar följt av fysiska och därefter psykosociala.

Skulle man räkna in enstaka fall skulle procentsatsen istället bli 12 % och var tionde elev sa sig varit med och mobbat någon annan.

I mer än åtta av tio fall uppges att kränkningarna utförts på skolgården eller i korridoren. De yngre barnen utsätts i större utsträckning utomhus och de äldre barnen utsätts mest inomhus. 16 % av eleverna uppger att de blivit utsatta i klassrummet. (Olikas lika värde, www.skolutveckling.se)

3. Metod

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för metoder och hur vi har gått tillväga för att göra vår undersökning.

3.1 Pilotintervju

När vi hade skrivit ihop ett fiktivt fall med tillhörande fråga och övriga frågor angående skolornas mobbingplan gick vi ut och gjorde en pilotstudie. Med en pilotstudie menas att man går ut och testar frågorna på någon innan man gör den/de riktiga intervjuerna. Önskvärdheten med pilotintervju är att man ska se om det finns några problem med frågorna och att intervjun i sin helhet blir bra (Bryman, 2001).

I detta fall intervjuade vi en lärare som varit verksam i ungefär fem år. Hon har aldrig suttit i skolans mobbingteam, men har varit med om några mobbningsituationer under sina år som lärare. Intervjun gjordes hemma hos henne i en avslappnad miljö. Under intervjun var det vissa frågor som vi tyckte kom i fel ordning och det var även en fråga som vi tyckte skulle delas upp på två frågor. Den fråga vi valde att dela upp på två var fråga fem. Vi fick intrycket att om vi inte delar upp den kommer den vi intervjuar att se mer till den mobbade än den som mobbar. I övrigt var frågorna bra och kom på rätt plats. Nu i efterhand tycker vi att detta var det bästa att göra innan vi gjorde de intervjuer som vi ska använda oss av till vårt resultat i denna undersökning.

3.2 Intervjuer

Den metod som vi har valt är en kvalitativ undersökning som består av intervjuer och litteraturstudier. Med en kvalitativ undersökning/forskning är man mer inriktad på ord än på siffror och tyngden ligger på att förstå en social verksamhet och hur de som deltar tolkar den verkligheten (Bryman, 2001). Vi har valt att jämföra två olika skolor och hur de arbetar med mobbing i en mobbningsituation. Vi vill komma fram till hur lika eller olika skolor arbetar med mobbing och vi jämför inte skolorna på så sätt att vi vill se vilken skola som har de bästa metoderna, utan inriktar oss istället på att ta till oss hur man kan arbeta på skolor med problemet.

Intervjumetoden är den mest använda metoden inom kvalitativ undersökning. Den form av intervju vi valde att göra kallas för semi-strukturerad intervju och detta betyder att vi hade en färdig lista med frågor men samtidigt kunde vi som intervjuare ändra lite i frågorna under intervjuens gång beroende på vad vi fick för svar. Med semi-strukturerad metod kan även vi som intervjuare ta tillvara på något som intervjupersonen sagt och spinna vidare på det med en fråga som kanske inte kom i rätt ordning på papperet (Bryman, 2001).

Vi insåg att det kan finnas vissa risker med att göra intervjuer eftersom sättet vi ställer frågorna på kan påverka svaren och innan vi började intervjuerna så ville vi att intervjupersonerna skulle få vårt syfte klart för sig. Därför skickade vi ut frågorna i god tid innan vi kom till intervjupersonerna så att dessa hade hunnit se över och fundera på frågorna (Bryman, 2001). Fördelen med att de fått frågorna i förväg var att

respondenterna kunde reflektera över dem och på så sätt ge ett längre och djupare svar på frågorna. Nackdelen är att de kan tänka över frågorna under en längre tid och kanske ge oss de, för dem, mest gynnsamma svaret och att de kunde ställa sig själva och skolan i bättre dager än vad som är riktigt.

För oss var det självklart att vi skulle intervjua personal ute på skolorna för att få fram det material vi behöver för att kunna göra vår undersökning. Vi var väldigt snabbt överens om att vi inte ville intervjua barn om mobbning för vi tycker att det är ett alldeles för känsligt ämne.

Under tre av fyra intervjuer använde vi oss av bandspelare. Detta för att vi skulle kunna skriva ut intervjuerna i ett jämförande syfte om vad som sagts och för att vi skulle kunna se mönster såsom likheter och skillnader.

Att vi inte bandade en av intervjuerna berodde på att bandspelaren gick sönder strax innan intervjun och en ny inte gick att få fram.

När man använder sig av bandspelare är fördelen den att man som intervjuare kan koncentrera sig på intervjufrågorna och svaren. Man får som intervjuare en större frihet eftersom man inte behöver sitta och notera allt som sägs. Nackdelen är att det kan vara svårt att höra vad som sägs på bandet i efterhand och att apparaten kan gå sönder.

3.3 Urval

Vårt val av skolor till undersökningen föll sig från början naturligt eftersom vi bestämde oss för att undersöka våra vfu-skolor lite närmre. Båda författarna hade precis avslutat sin sista vfu period och detta blev en första kontakt för att få återkomma och göra intervjuer. En tung faktor för att välja dessa skolor var även att båda författarna vill arbeta med barn i de åldrar som skolorna har. Det finns både fördelar och nackdelar med att välja våra vfu-skolor. Fördelen är att vi har en relation till skolorna och de känner oss och därmed vet vilka vi är och på så sätt blir intervjuerna lättare och genomföra. Vi får också en annan förståelse för svaren eftersom vi redan vet hur skolorna ser ut och vilken verksamhet de bedriver. Nackdelen är nästan den samma. Vid en intervju kan eventuellt den person vi intervjuar inte svara fullt ut eftersom de vet att vi redan har en förförståelse för vad de pratar om. Det är därför viktigt att få intervjupersonen att utveckla sina svar (Bryman, 2001).

Vi fick dock problem med en av skolorna. Vi mailade och försökte få kontakt men fick ingen respons, så vi fick helt enkelt vända oss till en annan skola som en av oss har kontakter på. Denna skola ligger på helt annan ort och är en F-6-skola och ligger i ett invandrartätt område i ett samhälle med 10 000 invånare. De personer som vi valde att intervjua har helt olika positioner på de två olika skolorna. Vi har intervjuat en klasslärare som även är aktiv i mobbningsteamet, en rektor, en biträdande rektor och en kurator. Dessa personer valde vi för att få ett så brett spektrum som möjligt i vår undersökning.

Vårt val av litteratur i litteraturstudien har gjorts i förhållande till utbud. Detta utbud är väldigt stort så vi valde att läsa igenom mycket och plocka det som vi tyckte var

relevant för vår undersökning. Viss del av litteraturen kändes föråldrad, samtidigt finns det inte mycket nyare forskning om mobbning och alla författare hänvisar ofta till samme forskare nämligen Dan Olweus. Men vi har även tagit fasta på en nationell undersökning som gjordes under 2002 som kändes relevant.

3.4 Etik

När vi gjorde intervjuerna var vi medvetna om intervjupersonernas integritet. Eftersom vi spelade in intervjuerna var det viktigt att vi innan intervjun frågade om lov att få spela in. Det finns en samtyckesprincip som innebär att de personer som deltar i en undersökning ska få erhålla information om undersökningens syfte och upplägg. De som vi intervjuar har rätt att vara anonyma och ingen av deltagarna kommer att kunna identifieras (Bryman, 2001).

3.5 Presentation av skolorna

Skola 1 är en F-4 skola och ligger lantligt i en kranskommun till Göteborg. Det är inget mångkulturellt samhälle utan har en relativ homogen befolkning. Invånarantalet i orten är ca 1000 personer och på orten finns mest villor och en del gårdar. När barnen lämnas och hämtas från skolan och skolbarnomsorgen kommer det nästan uteslutande alltid föräldrar och lämnar och hämtar dem. Kontakten mellan skola och hemmet är därför god.

Skola 2 ligger i en kommun i ett helt annat län. Skolan är en F-6 skola där ungefär 300 elever är uppdelade i olika spår. Det finns 5 olika spår och i varje spår går det barn från olika årskurser. Skolan ligger belägen i ett invandrartätt område på orten. Orten har 10 000 invånare och i hela kommunen bor ca 30 000 personer. Det finns fritidshem belägna på skolan vilket gör att barnen som går där slipper gå någon annanstans på eftermiddagen.

3.6 Genomförande

Vi sammanställde våra intervjufrågor snabbt, eftersom vi var överens om vad vi ville ha ut från våra intervjuer och vår undersökning. Vi tog inte hjälp av någon litteratur utan gjorde frågorna helt utifrån våra egna tankar. Med hjälp av litteratur och vår pilotundersökning strukturerade vi vissa frågor och bytte plats på en del. Fallet som även de olika skolorna fick svara på hittade vi på utifrån egna erfarenheter och observationer från skolor. Meningen med fallet var inte att det skulle bli ett extremfall utan en situation som kan vara mer vanligt förekommande.

Vi genomförde intervjuerna på de ställen som intervjupersonerna föreslog. Vi var medvetna om att vår undersökning kunde bli antingen bättre eller sämre beroende på var intervjuerna genomfördes. När vi skriver sämre avser vi att om en intervjuperson t.ex. hade valt att sitta lärarrummet kunde det bli mycket störningar och koncentrationssvårigheter från både deras och vår sida.

Den första intervjun vi gjorde var på skola 1 och med en manlig lärare som även sitter med i antimobbningssteamet. Intervjun genomfördes i deras personalrum. Det var ett möte i rummet bredvid och detta innebar att det blev en del spring och andra störningsmoment under intervjun. Det blev även ett längre avbrott då en annan lärare ville diskutera en fråga med honom. Detta kan ha påverkat intervjupersonens svar och koncentration. Intervjun tog ca 40 min att genomföra. (Med avbrott.)

Den andra intervjun var med rektorn på skola 1. Denna genomfördes på hennes kontor med dörren stängd och telefonen avstängd. Det fanns inga störningsmoment och rektorn var koncentrerad på frågorna. Det var dock under denna intervju som ingen bandspelare fanns eftersom apparaten gått sönder under vår färd till skolan. Denna intervju tog därför mer tid i anspråk och tog ca 40 min.

Den tredje intervjun gjordes med en kurator på skola 2. Denna kurator är även kurator för en annan skola än den som ingår i undersökningen. Intervjun skedde på hennes arbetsrum, där det var lugnt och stilla. Det var ingen som störde oss utan vi kunde genomföra intervjun utan några problem. Vi spelade in intervjun men när den skulle renskrivas märkte vi att det var otroligt svårt att höra vad kuratorn sa, men som tur var renskrev vi direkt när vi gjort intervjun och hade svaren i huvudet. Kuratorn svarade aldrig på vår fallfråga eftersom hon själv poängterade att hon inte kan sätta sig in i en sådan situation eftersom hon inte har eller tillhör någon viss klass. Intervjun med kuratorn varade i cirka 20 minuter.

Intervjun med en biträdande rektor på skola 2 blev mycket givande. Vi satt inne på hennes kontor och hon stängde av telefoner och datorn. Eftersom vi hade skickat ut frågorna till även henne innan vi kom så hade hon redan förberett med text vad hon skulle svara på frågorna. Eftersom den biträdande rektorn har en del av det största ansvaret på skolan var hon mycket väl insatt i mobbningsproblemet. Biträdande rektorn svarade på både våra intervjufrågor och fallfrågan. I Bryman (2001) kan man läsa om olika nackdelar med att spela in intervjun med bandspelare och en av hans varningar hände oss. När vi trodde att intervjun var avslutad stängde vi av bandspelaren men den biträdande rektorn fortsatte efter en liten stund att prata mer om fallet. Eftersom det inte kändes lägligt att sätta på bandspelaren igen fick vi memorera och anteckna det som sades. Bryman (2001) förklarar detta som ett vanligt fenomen med semi-strukturerade intervjuer. Denna intervju tog cirka 35 minuter.

3.7 Validitet och reliabilitet

Med validitet menas undersökningens giltighet (man mäter det man avser att mäta) och med reliabilitet syftar man på undersökningens tillförlitlighet.

Det ljudmaterial vi fick in under intervjuerna finns sparad på två olika kassetter. Alla fyra intervjuer har vi skrivit ut för att lättare kunna se de likheter och skillnader vi letar efter på de två olika skolorna. I de utskrivna intervjuerna har vi inte tagit med några pauser och är medvetna om att våra utskrifts kan påverka reliabiliteten.

Efter att vi skrev ut intervjuerna har vi läst igenom dem ett flertal gånger för att kunna tolka och analysera dem.

4. Resultat

Vi har intervjuat fyra olika personer på två olika skolor. På skola 1 intervjuade vi en rektor och en klasslärare som även sitter med i antimobbningssteamet. På skola 2 intervjuade vi en biträdande rektor och en kurator som sitter med i antimobbningssteamet. Alla fyra personer har fått samma frågor och fallbeskrivning. Kuratorn på skola 2 svarade aldrig på fallfrågan eftersom hon ansåg sig ha för lite inblick i en klassverksamhet för att kunna göra en rättvis bedömning. Eftersom vi valde att använda oss av en kvalitativ semi-strukturerad metod blev det automatiska följdfrågor som inte finns med på det dokument där intervjufrågorna står. Vi redogör för dessa följdfrågor om de blir relevanta i resultatdelen.

Vi kommer här att redogöra för svaren på våra frågeställningar i syftesdelen, i den följd som vi ställt frågorna.

4.1 Intervjurespondenternas definition av mobbning

Alla våra respondenter hade en liknande definition av begreppet mobbning. Det gemensamma för alla respondenter utom en var att det klassas som mobbning när det är upprepade situationer från en eller flera personer mot en eller flera personer under en viss tid. Den respondenten som inte hade den definitionen anser att det är en kränkande behandling mot en och samma person under en längre period.

”Upprepade trakasserier som sker regelbundet mot en och samma elev”
(Rektor skola 1.)

”Det är när någon vid upprepade tillfällen utsätts för retningar eller andra kränkande behandlingar.”
(Kurator skola 2.)

Det var endast en av respondenterna som svarade på vad viss tid eller en längre period innebär. Denna person svarade:

*”Förekommer det mer än några veckor så får man ju säga till. Det skall ju inte få förekomma i några månader. Är det mot samma person i tre veckor så...
Det finns inga exakta tider. Märker man att det händer gång på gång på gång i veckors följd så får man ju ta tag i det så att det inte fortsätter då”.*
(Klasslärare och medlem i antimobbningssteamet, skola 1.)

När man jämför respondenternas svar med den litteratur vi gått igenom i teoridelen och i begreppsförklaringen kan vi utläsa att de olika skolorna har liknande definitioner om vad mobbning innebär, som Olweus använder sig av. Vi kan även knyta an till en del av Fors (1993) definition där hon påpekar att mobbning är negativa handlingar som upprepas under en längre tid.

4.2 Skillnader och likheter mellan skolornas antimobbningsplaner

Den första skillnaden såg vi när vi gick igenom antimobbningsplanerna. Skola 2 har en väl utarbetad och detaljerad ”Plan för kränkande behandling”. Kompendiet omfattar 28 sidor och innehåller övergripande mål, handlingsplan vid mobbning och 11 stycken bilagor som består av alla de dokument de använder. T.ex. en föräldrabroschyr, trivselregler, kommunens policy för dokumentation för mobbningsärenden och arbetsbeskrivning för kamratstödjare.

Skola 1 har en antimobbningsplan som består av fem sidor varav en sida är ”Misstänkt mobbinganmälan” och en sida är ”Handlingsförslag”.

När de bägge skolorna beskriver mobbningsbegreppet använder sig skola 1 av ett citat hämtat från Dan Olweus.

”En person är mobbad när han eller hon upprepade gånger och under en viss tid blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer.”

I planen mot kränkande behandling på skola 2 finns det en förklaring som riktar in sig till vuxna och en annan som riktar sig till barnen.

”Mobbning är det när en eller flera personer systematiskt trakasserar en annan person, fysiskt eller psykiskt vid upprepade tillfällen under en längre tid.” (Förklaring till vuxna)

”Mobbning är när någon eller några är dumma flera gånger mot en person som är ensam, rädd eller i underläge.” (Förklaring till barn)

En väsentlig likhet i de bägge dokumenten är att de bägge har förslag att förebygga mobbning.

En annan likhet är att de bägge skolorna har en steg för steg metod i deras handlingsplaner som beskriver hur de går till väga vid en mobbningsituation. Skolan 2 har dock en mycket mer detaljerad information än skola 1.

Bägge skolorna har med varningssignaler som kan tyda på att ett barn är utsatt för mobbning. De skiljer sig åt inbördes men syftet är detsamma.

Både skola 1 och skola 2 har med en handlingsplan mot mobbning men skola 2 har även med olika planer som täcker kränkning mellan elev-personal, personal-elev och personal-personal.

En ytterligare likhet mellan skolorna är att de har med frågor i sin handlingsplan som de ställer till den/de mobbade och till den/de som mobbar i en mobbningsituation. Frågorna är utformade på olika sätt men de har samma syfte.

4.3 Likheter och skillnader på de båda skolornas arbetsätt med mobbning utifrån våra intervjuer med intervjufrågor

Nedan kommer vi att redogöra för våra resultat utifrån våra intervjufrågor och de likheter och skillnader vi fick fram genom våra intervjuer med våra två utvalda skolor. På frågan om hur mobbning konstateras svarar de två skolorna olika. På skola 1 ligger mycket ansvar på pedagogerna, som är ute på rasterna, att uppmärksamma om det förekommer mobbning. Det kan även komma fram på utvecklingssamtalet när pedagogen har samtal med barnet och föräldern. Ibland kommer barnet till någon pedagog eller annan vuxen och berättar att den känner sig utsatt.

På skola 2 konstateras mobbningen av lärare och annan personal i klassen, men även genom en trivselenkät som alla elever på skolan får göra en gång per läsår. Trivselenkäten har specifika frågor om elevens välbefinnande på skolan och dessa är graderade i olika steg från *mycket bra* till *mycket dåligt*, eller från *aldrig* till *varje dag*. Enkäten tar även upp om eleven ser någon annan elev som verkar vara utsatt och på detta vis kommer det ofta fram om någon elev är mobbad eller inte. Enkäten är anonym på det sätt att barnet inte behöver skriva i sitt namn men den ska skriva i vilken klass den går i och vilket kön den har.

När det gäller frågan om när åtgärdsprogrammet i antimobbningsplanen aktiveras svarar skola 1 att åtgärdsprogrammet blir aktivt när det inte längre hjälper att bara prata med barnen eller när arbetslaget anser att de inte kan göra mer. Skola 2 sätter in åtgärder direkt samma dag som mobbningen konstateras. De har samtal enskilt med alla inblandade och kontaktar under eftermiddagen föräldrarna och berättar om händelsen för alla inblandade parter.

När skola 1 har beslutat att åtgärdsprogrammet ska aktiveras pratar de enskilt med barnen och reder ut vad som egentligen har hänt och vad som ligger bakom mobbningen. De poängterar även att de är mycket stränga när de pratar med barnen för att visa att detta inte tolereras.

Skola 2 börjar med att prata med barnen enskilt. Både biträdande rektor och rektor blir informerade direkt om vad som hänt. Samma dag som de haft samtal med de inblandade barnen ringer de till deras föräldrar och underrättar dem om läget. Under dessa enskilda samtal har de ett dokument som barnet/barnen som mobbas får läsa igenom och skriva under. Detta dokument fungerar som ett kontrakt på att mobbningen ska upphöra omedelbart. Den som håller i dessa samtal med båda parter är ansvarig för mobbningsteamet och det är alltid denna person som håller i de inledande samtalen.

Under den närmsta tiden efter det att åtgärdsprogrammet har aktiverats undrade vi om den mobbade hade något skydd innan situationen upphör. På skola 1 har man genom samtal med mobbarna talat om att de kommer att fråga den som mobbas och andra elever i närmiljön om situationen har förbättrats eller upphört. De elever de pratar med

är anonyma och mobbaren/mobbarna får inte reda på vilka elever som de vuxna har pratat med. Klassläraren och de andra lärarna ute på skolgården har blivit informerade och håller då ett extra öga på den utsatte eleven och på mobbarna. På skola 2 går det till på lite annorlunda vis. Där informeras alla vuxna på skolan och där har de en skolsköterska och en kurator som kan bli inkallade om det behövs eller om eleven kräver detta. Eftersom alla vuxna på skolan blir informerade håller alla ett extra öga på raster eller vid samverkan utan klasslärarens närvaro. Skola 2 har uppföljningssamtal varje dag under en vecka med både den mobbade och de som mobbar, vilket också kan ses som en trygghet för båda parter. Båda parter blir även väl medvetna om att om de vill prata med någon vuxen finns det till hands.

Resultatet följs upp på båda skolorna fast på lite olika sätt. På skola 1 följs det upp med samtal lite då och då och även på utvecklingssamtal en gång per halvår, medan skola 2 har regelbundna samtal tills alla parter är överens om att mobbningen har upphört. När det konstaterats att mobbningen upphört följer skola 2 upp fallet igen efter ett halvår för att inte det ska upprepas eller återkomma. Skola 2 resonerar som så att det är klassläraren som står barnet/barnen närmast och därmed har ansvaret för att följa upp resultatet och rapportera till mobbningsteamet om situationen.

Skola 1 anser att mobbningen är åtgärdad när alla inblandade barn mår bra, men utgår från den mobbades perspektiv för mår inte den mobbade bra är mobbningen inte åtgärdad. Skola 2 förklarade att mobbningen är åtgärdad när den helt enkelt inte förekommer längre. Detta kunde de se genom alla uppföljande samtal. Här ligger mycket ansvar på klassläraren att vara observant om mobbningen skulle återkomma eller om den har försvunnit.

På båda två skolorna var de väldigt överens om att det är rektorn som har det yttersta ansvaret för att mobbningen följs upp och att den åtgärdas.

Den mobbningsplan som är aktiv på skola 1 visste ingen av de intervjuade vem som hade skrivit. Detta berodde på att ingen av dem arbetade på skolan när den kom till för första gången. Två lärare i antimobbningsteamet gjorde dock en revidering av planen för ett och ett halvt år sedan. Revideringen fick all personal på skolan vara med och godkänna. Antimobbningsplanen på skola 2 var det mobbningsgruppen som består av kurator, skolsköterska, specialpedagog och lärare, som skrev. Det är skolsköterskan som reviderar den med jämna mellanrum. När den är reviderad läser ledningsgruppen igenom den innan de skickar ut den till de olika arbetslagen. De olika arbetslagen får där säga sin mening om planen och skickar sedan tillbaka den till ledningsgruppen som klubbar igenom den.

När skola 1 reviderade sin antimobbningsplan kommer de först inte ihåg om det fanns några direktiv att följa, men rektorn påpekade att de följt skolverkets rekommendationer när planen gjordes om. På skola 2 däremot använde de sig av mycket litteratur i ämnet samt alla lagar och styrdokument när de skrev sin antimobbningsplan.

Vi fann en stor skillnad på antimobbningsplanernas tillgänglighet på de olika skolorna. På skola 1 finns den endast på Internet medan skola 2 har den i varje klassrum och i varje personalrum samt att den ligger på kommunens interna nät för personal.

4.4 Skolornas handlande utifrån fallbeskrivningen

Skola 1 ansåg att deras största uppgift skulle bli att finna en vän till Sara. De pratade om att de skulle kunna strukturera om rasterna så att Sara skulle kunna leka med Anna på rasten istället för att gå själv. Inne i klassrummet hade skola 1 infört mer livskunskap och pratat mer om klassrumsmiljön som helhet med barnen. Ett alternativ för att få igång mer gemenskap på rasterna är att en vuxen bestämmer lekarna så att alla kan vara med, alltså att någon vuxen styr situationen. De bägge respondenterna ansåg också att en lottning av placeringen i klassrummet inte skall/borde få förekomma utan att läraren fört en diskussion med klassen först så att alla förstod innebörden av utfallet. Läraren borde också koppla in antimobbningsteamet för att få stöd och hjälp.

På skola 2 blev den biträdande rektorn ganska förvånad över att det fått gå så långt med Sara. Hon menade att mycket förebyggande arbete i klassrummet hade kunnat förändra situationen för Sara med exempelvis värderingsövningar och kompisamtal. Biträdande rektorn poängterade att hon tyckte det var ett konstigt beteende av lärarna att låta lotta fram platser när någon var utsatt i klassen. Där hade de på skola 2 styrt det med vuxnas hjälp. För att få bukt med problemet hade skolan satt igång planen för antimobbning och gått den vägen för att få Sara att må bra. Hon hade även kollat över de andra klasserna om det kunde vara aktuellt med en omplacering av några elever. Här poängterade hon att det inte var Sara som skulle omplaceras utan det kanske fanns någon vän i någon annan klass som kunde börja i Saras klass eller att några av mobbarna flyttades.

4.5 Sammanfattning av resultat

I de bägge antimobbningsplanerna finns det stora likheter men också stora skillnader. Den största skillnaden är dock att skola 2 har en mer grundläggande antimobbningsplan än skola 1. Skola 2 nöjer sig inte med en definition av mobbning utan använder sig av två begreppsförklaringar en till vuxna och en mer lättförståelig som vänder sig till barnen. En stor skillnad vi fann genom våra intervjuer var tillgängligheten på sina antimobbningsplaner. På skola 1 finns den endast på nätet medan på skola 2 finns i varje klassrum och personalrum. Även när de bägge antimobbningsplaner skrevs var det stora skillnader på vad de olika skolorna haft för strategier och direktiv att följa. Skola 1 följde Skolverkets rekommendationer medan skola 2 läste in egen litteratur och läste på de lagar och styrdokument som finns.

När det gäller fallbeskrivningen hade de två olika skolorna lite olika metoder för att komma tillrätta med problemet. Skola 1 hade försökt med mer vuxen hjälp på raster och då styra barnens lek så att alla fick vara med. De hade lagt mycket krut på att försöka finna en vän åt Sara. Skola 2 hade satt igång sitt åtgärdsprogram och tittat över vad som hade gått fel med det förebyggande arbete som borde ha pågått i klassrummet. Rektorn hade även tittat över en eventuell omplacering av några eller någon elev som kunde ha blivit bra för Sara.

Metoderna som de bägge skolorna använder sig av påminner om varandra där samtalen med de inblandade parterna står i fokus. Båda skolorna har väl fungerande

mobbingsteam som verkar insatta i ämnet och hur man arbetar med mobbing när situationer uppstår.

5. Diskussion

Detta kapitel har vi delat in i olika stycken. Vi börjar med att diskutera mobbningsbegreppet utefter vad litteraturen och våra två skolor anser. Därefter kommer vi att resonera om de två skolornas antimobbingsplaner och till sist kommer vi att diskutera skolornas intervjusvar och vårt fiktiva mobbningsfall.

5.1 Mobbningsbegreppet

Mobbningsbegreppet har ändrats över tid. Från början definierade Olweus begreppet med hackkyckling och översittare. På 1980 – talet ändrade han begreppet för att införa mobboffer och mobbare. Det är en definition som används i vanligt vardagstal. Det är två begrepp som alla känner till, även om man i vardagsspråk ibland även säger hackkyckling och översittare. Olweus har också lag till tidsbegreppet *upprepade gånger och över tid*.

Olweus anser också att det finns olika typer av mobbning. Indirekt och direkt mobbning. Han anser också att det inte är mobbning om de olika parterna är jämbördiga fysiskt och psykiskt. Det kan tyckas märkligt eftersom man utåt sett kan te sig lika starka psykiskt men inombords kanske det inte är så. Hur skall man då kunna veta/se om mobbning förekommer? Det man som åskådare ser i en sådan situation kan vara något helt annat än det som egentligen förekommer.

Olweus delar också in den mobbade i två kategorier. Den passiva eller undergivna och den provocerande. I en av våra intervjuer kunde man läsa lite mellan raderna att den provocerande nästan fick skylla sig lite själv. Den intervjuade tyckte att den provocerande skulle inse att det var hans eget beteende som gjorde att denne stod utanför gemenskapen.

Zelma Fors definierar däremot mobbningsbegreppet som ett maktförhållande. Hon använder sig av Mays teorier och de båda anser att den som mobbar har makten att förtrycka och har kontrollen över den som mobbas. Fors delar in Mays maktrelationer fem kategorier. Enligt oss kan det ibland vara svårt att säga vilken relation som är vilken då de kan flyta samman i olika situationer. Vi skulle vilja påstå att man kan befinna sig i olika kategorier på samma gång och att den som mobbar kan hoppa mellan olika kategorier.

Pikas definition är att mobbning är gruppvåld. Problemet som vi ser det är när det förekommer mobbning mellan två personer och hur Pikas skulle förklara detta, alltså den som mobbas och den som mobbar. Om man skulle använda sig av Pikas definition är detta inte mobbning. Vilket vi självklart anser att det är. Mobbning kan enligt vår åsikt förekomma både i grupp och en individ mot en annan.

Vi har jämfört dessa tre forskares definitioner med de svar vi fått från våra två skolor. Vi skulle vilja säga att skolorna använder sig av Olweus definition. Olweus är den forskare som flitigast förekommer i artiklar och i litteraturen. Vi skulle vilja påstå att hans definition är den som är lättast att förstå och ta till sig. Han begränsar inte heller sin definition till att bara gälla maktrelationer eller till att kravet är att det skall vara en

grupp som mobbar. Han använder sig av uttryck *en eller flera* personer vilket gör att det begreppet är lättast att använda sig av när man diskuterar mobbning.

Alla tre anser att mobbning skall bekämpas med samtal. Det anser vi är en bra metod men man måste vara noga med att följa upp situationen ordentligt. Det går inte att lägga allt ansvar på klassläraren eller på de pedagoger som är ute på rasterna. En tät kontakt med hemmet är också av vikt. Det som enligt oss skulle vara att föredra är om klassläraren och någon från antimobbningsteamet har kontakten så att det återigen inte bara blir klassföreståndarens ansvar.

5.2 Antimobbningsplanerna

De båda skolorna har väl fungerande och tydliga antimobbningsplaner. Dokumentet kallas dock olika men har ändå samma syfte. Skola 1 har en antimobbningsplan som inte är lika utförlig som skola 2. De bägge skolorna har en tydlig förklaring till vad de anser är mobbning och det är ypperligt. De har också ett stycke i planerna där de har förslag till hur man kan förebygga mobbning. Dessa förslag är både enkla och lätta att genomföra.

Skolorna har skrivit upp hur man som förälder, pedagog eller kamrat kan se de olika signaler som tyder på att mobbning kan förekomma. Detta är en förälders värsta mardröm. Det kan vara svårt att se de signaler som ett mobbat barn sänder ut och ofta är det något man reagerar på när det hela uppdragas. Man blir lätt efterklok.

Som kamrat eller pedagog är det inte alltid heller så enkelt att se signalerna. Det är enkelt att komma med bortförklaringar som att –”Sara är så blyg, det är därför hon alltid är själv”. Eller –”Johan är bra på att själv reta andra så de andra ger bara igen”. Vi anser att det är bra av de bägge skolorna att använda sig av de olika signalerna i antimobbningsplanen så att man enkelt och lättfattligt kan se dem, ta till sig dem och reagera om något inte visar sig stå rätt till.

Dessa skolor använder sig också av en steg för steg metod som de arbetar efter om en mobbningsituation uppstår. Det är en okonstlad metod som är lätt att följa. Skulle något inte fungera kan man som vuxen backa tillbaka och ta om ett steg. Innehållet i metoden skiljer sig åt på de båda skolorna men syftet är detsamma.

Skolorna har också givna frågor som de använder sig av i en mobbningsituation. Dessa skiljer sig också åt men är lika användbara. Det är viktigt att man dokumenterar det som sägs vid samtalen så att ingen i efterhand kan komma och påstå att något har/inte har blivit sagt. Vi anser dock att man skall kunna frånga frågeformuläret om man behöver utreda något ytterligare.

Överlag kan man säga att de bägge skolorna har varit mycket ambitiösa när de har skrivit planerna. De är övergripande och lätta att läsa och förstå. Vi skulle ändå vilja påstå att skola 2 går mer på djupet än skola 1. Därmed är det inte sagt att skola 2 är bättre än skola 1.

När vi samtalade med den lärare som sitter med i antimobbningsteamet på skola 1 framkom det att de bara haft ett fall i antimobbningsteamet på 1,5 år så det kan vara en förklaring till att planerna skiljer sig så mycket åt i utformning.

5.3 Intervjusvar och fiktivt mobbningsfall

Vi kommer här att diskutera de olika skolorna sätt att arbeta med mobbning utifrån våra intervjufrågor och vårt fiktiva mobbningsfall.

5.3.1 Intervjuerna

De båda skolornas tillvägagångssätt för att upptäcka mobbning är olika. På skola 1 ligger mycket ansvar på pedagogerna. Det kan finnas både för och nackdelar med detta. Fördelen är att det är många pedagoger ute på rasterna och de ser och hör mycket. Nackdelen kan vara att de måste samtala om det som de sett och hört. Det kan vara lätt att glömma om inte pedagogerna träffas ofta. Det är lätt hänt att man tänker prata om det med en berörd pedagog men så händer det något annat och så glöms det bort. Det kan också komma fram på utvecklingssamtalet att ett barn känner sig mobbat. Nackdelen med detta är att man har utvecklingssamtal en gång per termin och då kan mobbningen redan ha pågått en längre tid.

På skola 2 har man förutom pedagogerna också en trivselenkät som eleverna fyller i en gång per termin. Det anser vi vara en bra idé som fler skolor borde ta till sig och arbeta med. På detta sätt kan man vara ganska anonym, men ändå tala om hur man mår utan att bli direkt utpekad. Många barn är rädda för att tala om att de mår dåligt och är utsatta för mobbning och trakasserier och är därmed rädda för att peka ut någon eller några i sin omgivning. Klassläraren och andra pedagoger kan då sätta in åtgärder lite i det ”tysta” för att försöka påverka situationen. Det kan vara att man arbetar extra mycket med t.ex. Lions quest eller med projekt Charlie.

De båda skolorna har också olika tidpunkter när åtgärdsprogrammet i antimobbningsplanen sätts in. Skola 1 startar sitt åtgärdsprogram när arbetslaget anser att de inte kan göra mer eller när det inte hjälper att bara prata med barnen. När de pratar med barnen skall de enligt den manliga intervjurespondenten vara stränga. Skola 2 använder sig av åtgärdsprogrammet med en gång mobbningen uppdagas. Vi anser att detta är det optimala. Det är viktigt att alla inblandade märker att något händer. Det värsta som kan hända för den mobbade är att denne tror att ingen reagerar och man står still på samma ställe. Skola 2 meddelar också de inblandades föräldrar och det anser vi är bra. Som förälder måste man ta sitt föräldraansvar på extra allvar och förklara för barnen vad det är som gäller. Den mobbades förälder kan vara med som extra stöd och se till att skolan tar sitt ansvar. Föräldrarna till den som mobbar medverkar med sitt inflytande över sitt barn. De kan förklara och tydligt markera att barnets beteende inte är acceptabelt.

De barn som mobbar på skola 2 får också skriva under ett kontrakt som går ut på att de lovar att inte mobba längre. Detta kan vara en bra väg att gå men som vuxen måste man då vara tydlig med att förklara vad kontraktet innebär så att eleven inte skriver under något som den inte förstår.

Ingen av skolorna har något skydd att ge den mobbade till och från skolan. Det skydd som erbjuds är uppföljningssamtal på skolorna. Dessa samtal ser dock lite olika ut. Skola 1 samtalar med den mobbade, den som mobbar och med andra barn i omgivningen. De andra barnen är anonyma och det är bara den i antimobbningsteamet som samtalar med dem som vet vilka de är. När man pratar med de barnen måste man ta i beaktande deras relation till de bögge parterna så att ingen far med osanning och

skyddar någon av dem. På rasterna har personalen som har rastvakt informerats om situationen och de har extra uppsikt på vad som händer. Skola 1 är dock en liten skola där alla känner alla och alla vet vad som händer. Detta kan innebära både fördelar och nackdelar. Fördelen är att alla pedagoger känner till situationen och därmed kan reagera och nackdelen är att det kan innebära att saker och ting kan förstöras eller förringas.

På skola 2 informeras alla vuxna på skolan. De har även en skolsköterska och en kurator som kan kopplas in vid behov. Alla vuxna hjälps åt att hålla ett extra öga på de inblandade på rasterna och vid de tillfällen där inte klassläraren är med. På detta sätt kan man se om och hur situationen förändras. Skolan har också uppföljningssamtal varje dag under den första veckan. Vi finner att detta är bra. Det gäller dock att inte släppa samtalen utan fortsätta med detta under en längre tid.

Båda skolorna använder sig alltså av samtalet som hjälpmedel. Det är viktigt att alla inblandade får komma till tals och att inget förringas. Barnen måste få känna att de blir lyssnade på och att deras åsikter och känslor räknas. Det är viktigt att samtalen sker både enskilt och med de båda parterna tillsammans, så att de inblandade också får en chans att diskutera det som hänt och det som händer. Det är så lätt att någon missförstår. På skolan anses det inte att mobbningen har upphört förrän den som är mobbad säger att den har det. Det är den mobbades känslor som kommer först i detta fall.

De bägge skolorna har också lite olika tillvägagångssätt när det gäller uppföljningen av mobbningen. Skola 1 har samtal med barnen lite då och då och frågan tas upp på utvecklingssamtalen. Skola 2 har regelbundna samtal tills alla parter är överens om att mobbningen har upphört. När den har det har skola 2 ett uppföljningssamtal efter ett halvår för att försäkra sig om att situationen inte återuppstått. På skolan är det också klasslärarens uppgift att rapportera resultatet till antimobbningsteamet eftersom det är han/hon som står eleven närmast.

Hur man väljer att följa upp en mobbningsituation kan se olika ut. Det viktiga är ändå att alla parter känner att de blir hörda och att den som blir/blev mobbad mår bra. Vi anser, som Margalit, att det är dennes känslor och tankar som ligger till grund för om mobbningen har upphört eller inte. Inte den som mobbar, pedagoger eller andra vuxna i närmiljön utan det är den mobbades åsikter som styr.

Det var även en stor skillnad på tillgängligheten av antimobbningsplanen. Skola 1 hade endast sin utlagd på Internet emedan skola 2 hade den i flera lokaler t.ex. i klassrummen och i alla personalrum.

Vi anser att det optimala är om den finns både på Internet och i skolans utrymmen. Den borde också delas ut till föräldrarna så att de kan läsa igenom den och reflektera över den.

5.3.2 Diskussion om vårt fiktiva mobbningsfall

De bägge skolorna ansåg att det var fel att lotta om platserna i klassrummet utan att först diskutera med eleverna om vad det innebär med en lottning. Båda skolorna

skulle också arbeta med klassrumsmiljön med t.ex. livskunskap, värderingsövningar och med kompisamtal.

I övrigt skiljer sig deras tillvägagångssätt lite åt. På skola 1 skulle man försöka hitta en kompis till Sara och eventuellt omorganisera rasterna så att Sara skulle få ha rast samtidigt som Anna. De pedagoger som finns ute på rasten skulle också försöka styra lekarna så att alla kan vara med. De diskuterade också över om Sara behövde hjälp med de sociala spelreglerna.

Skola 2 skulle överväga en omplacering av några barn eller att det kom in ett annat barn i klassen som skulle kunna passa tillsammans med Sara. Bägge skolorna skulle koppla in antimobbningsteamet för att kunna gå på djupet med situationen.

Vi kan bara hålla med intervjurespondenterna på skolorna. Att lotta fram platser i klassrummet är inte att föredra. Som pedagog har man oftast en stor kunskap om vilka elever som går ihop och på detta sätt kan pedagogen placera eleverna på det sätt som är mest optimalt.

Vi anser också att det kan vara bra om den pedagog som är ute på rasten kan vara med och styra lekarna. Det är dock lite förvånansvärt att de funderar över om det är Sara som behöver lära sig de sociala spelreglerna. Kan det inte vara så att även de andra barnen kan behöva lära sig det. Det är en sak att spela fotboll ihop och en annan sak att leka andra lekar.

Att byta tider på rasterna kan också vara ett sätt att komma åt problemet men det förändrar inte Saras situation i klassrummet, gymnastiken eller i matsalen. Kanske att man kan lägga om tiderna för rasten samtidigt som man arbetar parallellt med andra alternativ.

Att omplacera Sara kan vara till hjälp för stunden. Problemet är bara att skolan på så sätt talar om för de kvarvarande barnen att de har gjort rätt. Det är Sara det är "fel" på och därför flyttas hon. Det kan också få konsekvenser för Saras välmående senare i livet även om hennes situation blir bättre. Vad är det som säger att inte Sara kommer att tro att det var hennes fel att hon blev omplacerad och därmed sjunker hennes självförtroende ännu mer. Detta kan på sikt bidra till ännu en mobbningsituation då de nya klasskamraterna kan se henne som "ett lätt byte". Det bästa vore att ta ett krafttag för att motverka det som sker i den miljö som redan existerar.

5:4 Sammanfattning av diskussion

Mobbningsbegreppet är ett stort och väldigt brett begrepp. Begreppet har ändrats relativt mycket och den som är mest framstående inom Sverige och i Norden är forskaren Dan Olweus. Det är även Olweus som vi har sett genomgå de två skolorna där vi gjorde vår undersökning. Dan Olweus är lättförståelig och vi anser att hans definition är lätt att ta till sig och arbeta efter.

Båda skolorna använder sig av samtal för att arbeta med mobbning, vilket vi båda författare tycker är bra. Skolorna har även en tät föräldrakontakt och de samarbetar med övrig personal på skolan, när det uppkommer ett problem.

Skolornas mobbningsplaner skiljer sig åt till viss grad. Båda har samma syfte men är utformade på helt olika sätt. På skola 1 är antimobbningsplanen relativt kortfattat med

åtgärdsprogram och tillvägagångssätt, men den uppfyller ändå kraven på en antimobbningplan. Antimobbningsplanen på skola 2 är ett tjockt dokument på 28 sidor med diverse olika blanketter till föräldrar och en elevenkät som handlar om elevens trivsel på skolan. I dokumentet finns även det kontrakt som alla inblandade i en mobbningsituation skriver på för att mobbningen ska upphöra. Vi ser ingen större skillnad på skolornas åtgärdsprogram förutom att skola 2 har en mycket mer detaljerad plan för att arbeta med mobbning.

Skolornas sätt att hantera mobbningsituationer när det uppkommer fall är ganska likartade. Båda skolorna använder sig av sitt åtgärdsprogram där det finns en steg-för-steg metod hur lärarna och antimobbningsteamet ska gå till väga. Dessa steg är mycket tydliga på båda skolorna och skiljer sig inte avsevärt.

Utifrån våra intervjusvar av våra fyra intervjurespondenter skiljer det sig mest hur de olika skolorna följer upp mobbningen. Vi tycker att skola nr 2; s strategi verkar mer genomtänkt och lyckad eftersom personalen håller koll hela tiden på de iblandade eleverna. På skola 1 arbetar de med frågan lite titt som tätt och det finns ingen strukturerad taktik. Båda skolorna var ändå överens om att det är den mobbade som avgör om mobbningen har upphört eller inte.

Vårt fiktiva mobbningsfall är inget extremt eller synligt fall, utan vi ville fånga det mer vardagliga som förekommer på alla skolor. Det tycker vi att vi gjorde med vårt fall och sättet som skolorna skulle ha arbetat på var lite olika. De båda skolorna hade bra lösningar. Vi fick dock känslan av att skola 2 inte riktigt ville sätta sig in i fallet eftersom de ansåg att det aldrig skulle ha skett på deras skola med deras förebyggande arbete.

5.5 Förslag till fortsatt forskning

Det finns idag en omfattande forskning om vad mobbning och trakasserier innebär både för den som mobbas och blir trakasserad och för den som mobbar och trakasserar. Vi anser dock att det finns en brist i forskningen om VARFÖR mobbning och trakasserier uppkommer. Vad är det som gör att någon mobbas eller blir mobbad? I vilka situationer uppkommer företeelserna? Detta tycker vi att det hade varit intressant att läsa mer om eftersom det inte finns någon direkt forskning på området. Vi anser också att det behövs mer forskning om den nya mobbning som sker. Den som sker i hemmet via SMS, mejl och olika chattsidor där barn och ungdomar spenderar allt mer av sin fritid.

6. Referenser

Andersson, Bo (2001). Värdegrunden i ”poesi” och ”vardag”. Inblickar i poesins värld, i styrandets domän och i tidningens spegel. *Värdegrunden rapport nr 2*. Sollentuna: Parajett.

Bartley, Kristina (2002). Värdegrunden och FN: s konvention om barnens rättigheter. B. Andersson och S. Hägglund (Red.), *Värdegrunden rapport 4, Barnets rättigheter*. (S. 29 - 48). Sollentuna: Parajett.

Björk, Gunilla (1999). *Mobbning en fråga om makt?* Lund: Studentlitteratur.

Bliding, Marie (2002). Vad betyder mobbning? – Om mobbningsbegreppet och den praktiska vardagen. B. Andersson och S. Hägglund (Red.), *Värdegrunden rapport 4, Barnets rättigheter*. (S.205 - 224). Sollentuna: Parajett.

Bryman, Alan (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder* Malmö: Liber AB.

Fors, Zelma (1993). *Obalans i makt fallstudie av barnmobbning*. Göteborg: Vasastadens Bokbinderi AB.

Fors, Zelma (1995). *Makt, maktlöshet, mobbning*. Stockholm: Liber utbildning.

Frånberg, Gun-Marie (2003). *Mobbning i nordiska skolor. Kartläggning av forskning om och nationella åtgärder mot mobbning i nordiska länder*. Tema nord: Nordiska ministerrådet

Isaksson, Monica (1997). *Mobbad! Att utveckla ett effektivt mobbningsarbete*: Ängelholm: Bokförlaget Kommunlitteratur AB,

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2006) *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.

Läraryrket (2002). *Lärarens handbok* Solna : Tryckindustri Information.

Olweus, Bo (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Tryck: Berlings Skogs.

Osbeck, Christina, Holm, Ann-Sofie & Wernersson, Inga (2003). *Kränkningar i skolan. Förekomst, former och sammanhang*. B Andersson (Red.) *Värdegrunden rapport 5, Inledning* (S. 9-19). *Mobbning och andra innehållsövergripande kränkningar* (S. 79-105). Landskrona: Parajett.

Staffan Stukát, (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Styrdokument

Läroplanen Lpo 94

Skollagen
Tidskrifter

Särtryck från Aftonbladet (2006). *Bryr du dig? En artikelserie om mobbning* Tryck:
Pressgrannar AB, Norrköping

Webbadresser

www.expressen.se	2006-11-22
www.friends.se	2006-12-10
www.bo.se	2006-12-12
www.regeringen.se	2006-12-12
www.skolutveckling.se	2006-12-12

7. Bilagor

7.1 Bilaga 1

Fallbeskrivning.

Sara är en duktig elev och uppnår målen utan problem. Hon tycker om att läsa och studera och hon är tystlåten av sig. Hon går i skolår 4. I klassen går inte många tjejer och de få som går i klassen spelar i samma fotbollslag. Sara däremot är inte intresserad av sport utan ägnar fritiden åt att läsa och spela instrument. I skolan leder detta till att de tjejer som spelar fotboll på fritiden ägnar sig åt detta även på rasterna och Sara blir då utanför. Ingen av pojkarna i klassen ägnar Sara någon uppmärksamhet utan är med tjejerna och spelar fotboll. Sara bor lite utanför samhället och där bor även hennes bästa kompis Anna. Anna går i skolår 5 och har inte samma raster som Sara. Lärarna är medvetna om att Sara ofta går ensam på rasterna och är utanför klassens gemenskap. Under lektionstid vill ingen sitta med Sara utan de vill sitta med sina kamrater. Sara är ganska osynlig i klassrummet.

Ex:

Klassen skall byta platser och lärarna har bestämt att platserna skall lottas fram. Resultatet blev att de två tjejerna som är bästa kompisar inte fick sitta ihop utan den ena blev placerad bredvid Sara. Flickan fick ett utbrott och skrek bl.a. att hon inte ville sitta bredvid Sara för hon var töntig och en djävla nörd. Sara blev ledsen och började gråta. Sedan dess har Saras problem eskalerat och mynnat ut i blickar, sårande kommentarer och glåpord. Sara är osäker och har inte vågat säga ifrån till lärarna med risk för att bli ännu mer utsatt och bli kallad en tjallare. Eleverna är elaka mot Sara bakom lärarens rygg, men läraren uppmärksammar detta ändå. Läraren har blivit mer observant på situationen och håller ett extra öga på Sara och klassens handlingar mot henne. Läraren har pratat med de involverade barnen, men ingenting händer och Sara mår allt sämre. Läraren har nu anmält fallet till antimobbingsteamet där hon själv inte medverkar.

Hur hade du/din skola hanterat fallet?

7.2 Bilaga 2

Våra intervjufrågor till samtliga intervjurespondenter

1. Hur konstateras mobbing?

2. Vad anser ni är mobbing?

(Eventuell följdfråga. Vad/hur länge är viss tid?)

3. Vilka åtgärder tar ni?

4. Vilket skydd får den mobbade under resans gång?

5. Vilken hjälp får den mobbade?

6. Vilken hjälp får mobbaren?

7. När anser ni att mobbingen är åtgärdad?

8. Hur följs resultatet upp?

9. När aktiveras åtgärdsprogrammet i antimobbingplanen?

10. Vilka har satt ihop antimobbingplanen?

11. Fanns det några direktiv att följa när antimobbningsplanen skrevs?

12. Vem har yttersta ansvaret för att mobbingen följs upp och att åtgärder vidtas?

13. Vilket är ditt ansvarsområde?

14. Var finns antimobbingplanen på skolan?